

VATANPARVARLIK TARBIYASINING PEDAGOGIK VA IJTIMOY-MA'NAVY MOHIYATI

Axralova Marg'uba Akmalxanovna

Namangan Davlat Universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-pochta: marjonaaxralova1@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15384752>

Anotatsiya: Vatanparvarlik — bu kishilarning ona yurtiga, o'z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, xalq, millatlar uchun umumiy bo'lgan, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg'u, ma'naviy qadriyatlardan biri. Ushbu maqolada vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik va ijtimoiy-ma'naviy mohiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: tanqidiy pedagogik falsafa, Dasein, vatanparvarlikning ontologik asoslari, pedagogikada o'ziga xoslik.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНО-ДУХОВНАЯ СУЩНОСТЬ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация: Патриотизм — понятие, выражающее любовь и преданность людей своему Отечеству, своей Родине. Патриотизм — общечеловеческое чувство и духовная ценность, свойственная всем людям, народам и нациям и культивируемая на протяжении веков. В статье раскрывается педагогическая и социально-духовная сущность патриотического воспитания.

Ключевые слова: критическая педагогическая философия, Dasein, онтологические основания патриотизма, оригинальность в педагогике.

PEDAGOGICAL AND SOCIO-SPIRITUAL ESSENCE OF PATRIOTIC EDUCATION

Abstract: Patriotism is a concept that expresses people's love and loyalty to their homeland, their homeland. Patriotism is a universal human feeling, one of the spiritual values, common to all people, peoples, nations, and has been cultivated for centuries. This article sheds light on the pedagogical and socio-spiritual essence of patriotic education.

Keywords: critical pedagogical philosophy, Dasein, ontological foundations of patriotism, originality in pedagogy.

KIRISH

Vatanparvarlikning pedagogik falsafasi, birinchi navbatda, shaxsning o'z milliy-madaniy muhitiga nisbatan axloqiy va emotsional munosabatlarini shakllantirish jarayoni sifatida qaraladi. Bu jarayon nafaqat shaxsning o'z vataniga sadoqatini kuchaytirishga, balki uning ijtimoiy-madaniy o'zligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Vatanparvarlikning pedagogik falsafasi shu nuqtai nazardan ko'rib chiqilganda, u shaxsning o'zini o'zi anglash jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi. Vatanparvarlikning ontologik asoslarini tahlil qilishda, avvalo, uning mavjudlikning asosiy toifalari – shaxs, jamiyat va madaniyat bilan aloqasi ko'rib chiqiladi. Vatanparvarlik, Heideggerning "Dasein" tushunchasiga muvofiq, shaxsning o'z mavjudligini milliy-madaniy kontekstda anglash jarayoni sifatida talqin qilinishi mumkin. Bu jarayonda shaxs o'zini nafaqat individual mavjudot sifatida, balki milliy jamoaning bir qismi sifatida idrok etadi. Vatanparvarlikning ontologik asosi shaxsning o'z vataniga nisbatan emotsional va axloqiy

bog'lanishida namoyon bo'ladi, bu esa uning o'zlikni anglash jarayonining muhim qismidir. Ontologik nuqtai nazardan, vatanparvarlik shaxsning o'z milliy-madaniy muhitiga nisbatan "o'ziga xoslik" (authenticity) holatini ta'minlaydi. Bu holat Husserlian fenomenologiyasida "intentionality" tushunchasi orqali tahlil qilinishi mumkin, ya'ni shaxsning vatanparvarlik tuyg'usi uning o'z vataniga yo'naltirilgan kognitiv va emotsional aktlari orqali shakllanadi. Vatanparvarlikning ontologik tuzilishi shaxsning milliy o'zlikni anglash jarayonida dialektik ravishda rivojlanadi, bu esa shaxs va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirning muhim mexanizmi sifatida ko'rinadi. Ontologik tahlilda vatanparvarlik nafaqat shaxsning ichki dunyosining aks etishi, balki uning ijtimoiy-madaniy muhit bilan aloqasining mahsuli sifatida talqin qilinadi.

ASOSIY QISM

Xalqaro pedagogik falsafa sohasida vatanparvarlikning pedagogik asoslarini tahlil qilishda Paulo Freire va John Dewey kabi olimlarning ishlari muhim ahamiyatga ega. Paulo Freire'ning "tanqidiy pedagogika" nazariyasi vatanparvarlikning shaxsiy va ijtimoiy o'zlikni shakllantirishdagi rolini tushunishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Freire'ning "Pedagogy of the Oppressed" (1970) asarida ta'kidlanishicha, ta'lim jarayoni shaxsning ijtimoiy-madaniy muhitini tanqidiy tahlil qilish va uni o'zgartirishga qaratilgan bo'lishi kerak. John Dewey esa "Democracy and Education" (1916) asarida ta'limning shaxsni ijtimoiy-madaniy muhitga integratsiyalashdagi rolini ta'kidlaydi. Dewey'ning pragmatik falsafasi vatanparvarlikni shaxsning jamiyat bilan faol o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan dinamik jarayon sifatida talqin qiladi. O'zbekistonlik olimlar orasida vatanparvarlikning pedagogik falsafasi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan N.S. Saidahmedov va J. Yo'ldoshevning ishlari alohida ahamiyatga ega. Saidahmedovning "Pedagogik texnologiyalar" (2003) asarida vatanparvarlik ta'lim jarayonlarida milliy qadriyatlarning integratsiyasi sifatida ko'riladi.

Vatanparvarlik tarbiyasi pedagogika va ijtimoiy-ma'naviy fanlarning muhim tadqiqot ob'ekti sifatida shaxsning milliy o'zlikni anglash jarayonida ta'lim-tarbiya tizimining rolini tahlil qiladi. Ushbu fenomen shaxsning ijtimoiy-madaniy muhit bilan dialektik o'zaro ta'sirini, axloqiy qadriyatlarning shakllanishini va kollektiv identifikatsiyaning epistemologik asoslarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat shaxsning vataniga sadoqatini mustahkamlashga, balki uning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga va ma'naviy-axloqiy o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi. Vatanparvarlik tarbiyasining ontologik tahlili uning shaxsning mavjudligi va ijtimoiy-madaniy kontekst bilan aloqasini aniqlashga qaratilgan. Ontologik nuqtai nazardan, vatanparvarlik shaxsning o'z vataniga nisbatan emotsional va axloqiy bog'lanishi orqali uning "o'ziga xoslik" (authenticity) holatini ta'minlaydi. Heideggerning "Dasein" tushunchasiga tayangan holda, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning o'z milliy-madaniy muhitida mavjudligini anglash jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu jarayonda shaxs o'zini nafaqat individual mavjudot sifatida, balki milliy jamoaning faol a'zosi sifatida idrok etadi. Vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning o'z vataniga nisbatan "ma'naviy uylanish" (spiritual belonging) holatini shakllantiradi, bu esa uning ijtimoiy-madaniy muhit bilan aloqasining ontologik asosini tashkil qiladi. Husserlian fenomenologiyasi nuqtai nazaridan, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning o'z vataniga yo'naltirilgan intentional aktlari orqali shakllanadi. Bu aktlar shaxsning milliy qadriyatlar bilan kognitiv va emotsional aloqasini ta'minlaydi, bu esa vatanparvarlik tuyg'usining ontologik tuzilishini mustahkamlaydi. Ontologik tahlilda vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ichki dunyosining aks etishi sifatida emas, balki uning ijtimoiy-madaniy muhit bilan dialektik o'zaro ta'sirining mahsuli sifatida ko'riladi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning o'z

milliy o'zligini shakllantirishda muhim ontologik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi, bu esa uning ijtimoiy-ma'naviy integratsiyasini ta'minlaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasining epistemologik tahlili uning shaxsning bilim va idrok jarayonlaridagi rolini aniqlashga qaratilgan. Vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning milliy-madaniy muhitni tushunish va talqin qilish jarayonida muhim kognitiv vosita sifatida qaraladi. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning milliy qadriyatlar va madaniy narrativlarni o'zlashtirish orqali kognitiv sxemalarini shakllantirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu jarayonda shaxs o'z vatanining tarixiy, madaniy va ma'naviy merosini idrok etadi va uni o'z shaxsiy tajribasi bilan integratsiyalaydi. Vygotskiyning sotsio-madaniy nazariyasiga asoslangan holda, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy-madaniy muhit bilan o'zaro ta'siri orqali shakllanadigan "narrativ bilish" (narrative knowing) jarayoni sifatida ko'riladi. Bu jarayonda pedagogik vositalar – ta'lim dasturlari, tarixiy-madaniy tadbirlar va axloqiy tarbiya – shaxsning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Epistemologik nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning milliy o'zlikni anglash jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi, bu esa uning kognitiv va emotsional rivojlanishini birlashtiradi. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy-madaniy kontekstni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini oshiradi, bu esa uning ma'naviy-axloqiy o'sishiga xizmat qiladi.

Vatanparvarlik tarbiyasining aksiologik tahlili uning shaxsning ma'naviy-axloqiy qadriyatlar tizimini shakllantirishdagi rolini aniqlashga qaratilgan. Aksiologik nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning milliy qadriyatlar bilan bog'lanishini mustahkamlash orqali uning axloqiy o'zligini rivojlantiradi. Bu jarayonda vatanparvarlik shaxsning o'z vataniga nisbatan mas'uliyat, sadoqat va hurmat kabi axloqiy qadriyatlarini shakllantirish vositasi sifatida ko'riladi. Levinasning axloq falsafasiga tayangan holda, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning "boshqasi uchun mas'uliyat" (responsibility for the Other) tushunchasini milliy jamoa kontekstida rivojlantiradi, bu esa uning ijtimoiy-ma'naviy integratsiyasini ta'minlaydi. Vatanparvarlik tarbiyasining ma'naviy-axloqiy mohiyati shaxsning ijtimoiy-madaniy muhit bilan faol o'zaro ta'sirida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda ta'lim muassasalari shaxsning milliy qadriyatlar bilan emotsional va axloqiy aloqasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, tarix, adabiyot va san'at kabi fanlar orqali shaxs o'z vatanining ma'naviy merosini o'zlashtiradi va uni o'z axloqiy qarashlari bilan integratsiyalaydi. Aksiologik tahlilda vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ma'naviy-axloqiy o'zligini shakllantirishda muhim vosita sifatida ko'riladi, bu esa uning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi va jamiyatning ma'naviy barqarorligiga xizmat qiladi.

Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik jarayonlarda integratsiyasi shaxsning ijtimoiy-madaniy va ma'naviy-axloqiy o'zligini shakllantirishning muhim mexanizmi sifatida ko'rib chiqiladi. Freire'ning tanqidiy pedagogika nazariyasiga ko'ra, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning o'z ijtimoiy-madaniy muhitini tanqidiy tahlil qilish va uni faol ravishda shakllantirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu jarayonda pedagogik vositalar – interfaol ta'lim metodlari, kollektiv faoliyatlar va ma'naviy-axloqiy muhokamalar – shaxsning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik jarayonlarda vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning kognitiv, emotsional va axloqiy rivojlanishini birlashtiruvchi kompleks yondashuvni talab qiladi. Ta'lim muassasalari vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishda milliy qadriyatlar va madaniy merosni o'quv dasturlariga integratsiyalash orqali shaxsning milliy o'zlikni anglash jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, tarixiy-madaniy tadbirlar, milliy bayramlar va adabiy asarlar tahlili shaxsning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy-madaniy muhit bilan faol o'zaro ta'sirini

ta'minlaydi, bu esa uning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi va jamiyatning ma'naviy barqarorligiga hissa qo'shadi.

XULOSA

Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik va ijtimoiy-ma'naviy mohiyati shaxsning milliy o'zlikni anglash jarayonida ta'lim-tarbiya tizimining muhim rolini ochib beradi. Yuqorida vatanparvarlik tarbiyasining ontologik, epistemologik va aksiologik asoslari tahlil qilinib, "Vatanparvarlik Tarbiyasining Pedagogik va Ijtimoiy-Ma'naviy Mohiyati" uning shaxs va jamiyat o'rtasidagi dialektik aloqalarni shakllantirishdagi ahamiyati aniqlandi. Vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning kognitiv, emotsional va axloqiy rivojlanishini ta'minlash bilan birga, jamiyatning ma'naviy-axloqiy barqarorligiga xizmat qiladi. Kelajakda ushbu sohada tadqiqotlar olib borishda post-strukturaviy va dekonstruktiv yondashuvlardan foydalanish tavsiya etiladi, bu esa vatanparvarlik tarbiyasining ko'p qirrali tabiatini yanada chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, global va mahalliy kontekstlarning o'zaro ta'sirini tahlil qilish vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy ta'lim paradigmalari doirasida rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
2. Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. Oxford: Blackwell.
3. Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. Evanston: Northwestern University Press.
4. Levinas, E. (1998). *Otherwise than Being or Beyond Essence*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
5. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Saidahmedov, N. S. (2003). *Pedagogik Texnologiyalar*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.